

4^e JAARGANG
NUMMER 10
NOVEMBER 1968

DAAD EN GEDACHTE

orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd

DE DAAD
EN
DE GEDACHTE

DAAD EN GEDACHTE

BIJ ELKE BIJZONDERE HANDELING GAAT
HET DENKEN AAN HET DOEN VOORAF.
BIJ HET HANDELEN VAN KLASSEN OF
MASSA'S BLIJKT DE BETEKENIS VAN
HET HANDELEN PAS ACHTERAF. HIER
GAAT DE DAAD VOORAF AAN HET BE-
GRIP, AAN DE GEDACHTE.

van de zelfstandige arbeidzaamheid
worden gewild en de problemen

DAAD EN GEDACHTE

Orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

De uitgave zal worden bekostigd uit VRIJWILLIGE bijdragen

Red. en adm.: Corn. Outshoornstraat 1', Amsterdam - W

Postgiro 307695

H E T W E R K E L I J K E D E C O R V A N H E T
B R I T S E L A B O U R - C O N G R E S

"VRIJ NEDERLAND"-redacteur J. van Tijn heeft in zijn blad op 5 en 12 oktober twee boeiende reprotages gepubliceerd over het in Blackpool aan de Ierse zee gehouden congres van de Britse Labourpartij. De kwaliteit ervan, dat wil zeggen de kwantiteit aan informatie die zij bevatten, overtreft bij ons weten alles wat in onverschillig welke Nederlandse krant over dit politiek beraad gepubliceerd is. Zeker, de aandachtige dagbladlezer heeft kunnen vernemen, dat de loon- en prijs-politiek van de regering-Wilson met een overweldigende meerderheid van stemmen door het congres verworpen is. Hij heeft vervolgens ook kunnen lezen, dat de brede kloof, die bij 't economisch debat op de eerste congresdag tussen de zogenaamde arbeidersregering en de zogenaamde arbeiderspartij gaapte, op de laatste congresdag - precies zoals de congres-regisseurs het zich hadden voorgesteld - weliswaar niet gedempt, maar toch aanzienlijk minder breed geworden was. Hij is tenslotte gewaar geworden, dat het congres, aan het slot van zijn werkzaamheden gekomen, gezamenlijk en als één man het lied van de Rode Vlag gezongen heeft. Dat laatste dan volgens een eerbiedwaardige, maar als gevolg van de ouderdom ook zwaar beschimmelde traditie, die bij hem, de krantenlezer - al naar gelang van zijn politieke- of maatschappelijke instelling - óf wel ontroering óf wel bijtende spot zal hebben gewekt.

Heel veel meer echter is de Nederlandse dagbladabonne over het congres van Labour niet geopenbaard. Hij heeft het, afgezien van het bovenstaande, moeten stellen met wat uittreksels uit enkele redevoeringen: die van minister Jenkins, die van de vrouwelijke minister Barbara Castle, die van opposant Michael Foot (maar dan, een enkel dagblad uitgezonderd, opvallend kort) en tenslotte (weer wat uitvoeriger naar verwacht kon worden) die van premier Wilson zelf, de man die op dit congres als een hooghartige koning boven een handjevol medestanders en de grote massa van tegenstanders troonde.

Ware het congres van Labour in 1968 gehouden in de plaats, waar in een verleden de Labour-afgevaardigden een enkele maal wel eens bijeen plachten te komen, de verleiding zou sterk geweest zijn om van een tweede slag bij Hastings te spreken. Dáár troonde ruim negen eeuwen geleden een ándere koning Harold op een boven het gevechtsterrein zich verheffende heuvel, waar hij tegen het einde van de verloren strijd wanhopig om 'n paard riep alvorens een ellendige dood te sterven.

De koning Harold van nu is op het congrespodium, dat de plaats van de heuvel innam, geen politieke dood gestorven. Hij heeft op het moment van zijn nederlaag ook niet om een paard geroepen. De lotgevallen van de huidige koning Harold

en die van de vroegere verhouden zich tot elkaar als de klucht en de tragedie. Die welke in 1066 sneuvelde bereed paarden van vlees en bloed en moest een gevecht op leven en dood leveren. De koning Harold van 1968 berijdt geen échte paarden doch slechts stokpaardjes. Op het jongste Labourcongres gevoelde hij geen ogenblik de behoefte dáárom te roepen. Hij had er meer dan genoeg. Weliswaar leek het er op, alsof de critici van zijn beleid krachtig genoeg daarop inhakten om er de spaanders van te doen afvliegen, in werkelijkheid was wat zij met elkander leverden slechts een s c h i j n g e v e c h t .

Omtrent dat schijngevecht bevatten de reportages van J. van Tijn oneindig veel meer bijzonderheden dan de dagbladen hebben gebracht. Hij hém is men als het ware getuige van het "hakken"; bij hem ziet men de figuur van de hedendaagse koning Harold vóór zich, in enkele strakke lijnen geportretteerd; bij hem ontwaart men ook 's konings tegenstanders en hoort men zowel hun kreten als het gedruis waarmee het gevecht gepaard gaat. Het enige, maar bijzonder grote bezwaar dat wij tegen zijn schildering koesteren is dit, dat bij hem niet of zeer onvoldoende blijkt, dat alles toch inderdaad niet meer is dan een steekspel.

J. van Tijn noemt ("Vrij Nederland" van 12 oktober) het jongste Labourcongres in Blackpool "een vat vol paradoxen". Dat is een juiste karakterisering, omdat het woord "paradox" zoveel zeggen wil als: iets, dat zich schijnbaar als een tegenstelling voordoet, maar het in werkelijkheid niet is. Van Tijn somt enkele van die paradoxen op: ten eerste, dat de Labourregering op alle werkelijke punten van haar beleid door haar eigen aanhang werd verslagen, terwijl iedereen wist, dat dat geen enkel gevolg zou hebben; ten tweede, dat Wilson en Barbara Castle tijdens het grote debat over de economische politiek door bijna iedere spreker uit de zaal fel werden aangevallen, maar dat Wilson stormachtig werd toegejuicht; ten derde, dat (na alle gebleken meningsverschillen) de conferentie opgelucht en rustig uit elkaar ging. Alleen, bij Van Tijn wordt het niet duidelijk waarom dit schijnbare tegenstrijdigheden zijn en men krijgt sterk de indruk, dat hij van "paradoxen" spreekt waar hij - ten onrechte - wérkelijke tegenstellingen meent waar te nemen.

Een aantal dingen ziet Van Tijn - dat blijkt uit zijn reportages - bijzonder scherp en duidelijk. Hij ziet, dat de regering-Wilson het kapitalisme in praktijk brengt; hij ziet, dat de nep-sfeer van het vermaaksoord Blackpool wonderwel past bij de nep-sfeer van de Labourpartij zélf; hij ziet, dat een stemming op het congres aan de regeringspraktijk niets zal veranderen; hij ziet, dat de werkers van de partij desillusies en nieuwe nederlagen, alsmede ledenverloop tegemoet gaan; hij ziet, dat het op instigatie van minister Wedgwood Benn opgestelde manifest "Engeland, vooruitgang en verandering", door het partijkader vervaardigd om breed de zogenaamde resultaten van het Labourbewind uit te meten, géén analyse is van de problemen, géén oplossingen biedt en feitelijk niets anders is dan een oppervlakkig prul; hij ziet, dat de hele partijconferentie van Labour een wassen neus is, die niets met de realiteit te maken heeft; hij ziet, dat er binnen de Labourpartij geen alternatief is voor Wilsons politiek. Wat hij niet ziet is de samenhang tussen deze dingen.

Bij het ontbreken daarvan gaat zijn totaalbeeld van de Labourpartij toch weer de mist in. Het is slechts een aantal details, dat daaruit af en toe scherp omlijnd tevoorschijn treedt. Die mist nu is niets anders dan de mythe, dat de Labourpartij toch, ondanks alles - en dat is dan voor Van Tijn het tegenstrijdige bij dit alles - een "socialistische" partij zou zijn.

Uit Van Tijn's reportages krijgt men de indruk, dat deze "socialistische" Labourpartij volop in fel verzet is geweest tegen haar in kapitalistisch vaarwater geraakte regering. Dat verzet zou dan - volgens de schildering van Van Tijn - afkomstig zijn van de vakbonden (die de arbeidersklasse zouden vertegenwoordigen) en van de politieke intellectuelen van de linkervleugel, allen min of meer volgelingen van wijlen Aneurin Bevan, "jarenlang de vaste linkse oppositievoorzitter

van ieder Labourbestuur", zoals Van Tijn schrijft.

Als de situatie werkelijk zó zou zijn als Van Tijn - zonder het overigens nadrukkelijk aldus te definiëren - het voorstelt, waarom heeft dan een orgaan als "Socialist Leader" nog niet lang geleden het Britse Vakverbond het verwijt in het gezicht geslingerd, dat zijn praktijken daarop neerkwamen, dat het behulpzaam was bij het goed doen functioneren van het kapitalistische systeem ("Socialist Leader" van 7 september 1968)?

Het antwoord is, dat Van Tijn zich eenvoudig vergist wanneer hij de meningsverschillen tussen de vakbonden en Wilson als fundamentele tegenstellingen opvat, zoals hij zich ook vergist omtrent de positie van de zogenaamde linkse intellectuelen in het algemeen en die van wijlen Bevan in het bijzonder.

Als Van Tijn van Michael Foot (een van Bevans mede-redacteuren aan het destijds door de zogenaamde linker vleugel uitgegeven blad "Tribune") uit diens congres toespraak het woord citeert, dat Labour "vertrouwen moet hebben in eigen principes en niet in die, welke wij van onze vijanden overnemen", dan moet hierbij worden aangetekend - en dat Van Tijn dat niet doet is, menen wij, typerend voor de theoretische zwakte van zijn betoog - dat er tussen de principes van Labour en die van Labours zogenaamde vijanden nooit wezenlijk verschil bestaan heeft en dat daarom bijvoorbeeld ook de praktijk, niet slechts van deze Labourregering tegen welke Foot's woorden gericht waren, maar eveneens die van vroegere Labourregeringen in niets van die van een Tory-kabinet verschilden.

Zolang bijvoorbeeld de regering van Clement Attlee aan het bewind geweest is heeft zij op ieder verzet en iedere strijd van de arbeiders met militaire machtsmiddelen geantwoord. En van die regering-Attlee, die niets anders deed dan stakingen met behulp van troepen breken (zie het artikel "De zogenaamde Britse arbeidersregering contra de Britse arbeiders" in "Daad en Gedachte" van oktober 1967), maakte Aneurin Bevan deel uit als minister. Dat ziet Van Tijn over het hoofd, zoals hij ook over het hoofd ziet, dat de harde feiten er geen twijfel over laten bestaan, dat de vakbonden juist allesbehalve de arbeiders vertegenwoordigen.

In Groot-Brittannië staan de arbeiders al vele, vele tientallen jaren lang, net als elders, in groeiende tegenstelling tot de vakbeweging. Waarin Groot-Brittannië alleen maar van andere landen verschilt, dat is dat hier die tegenstelling zo mogelijk nóg scherper, nóg duidelijker zichtbaar en vooral nóg frequenter aan de dag treedt dan waar ook. Wellicht nergens ter wereld zijn de zogeheten "wilde" stakingen, dat wil zeggen de stakingen van de arbeiders zelf, buiten de bonden om en dwars tegen de bonden in, talrijker dan in Engeland. Hun aantal neemt nog voortdurend toe; zij volgen elkaar met een zowel de bourgeoisie als de vakbondsbureaucratie verbijsterende snelheid op.

In "The Times" van 10 oktober j.l. heeft een zekere Rodney Cowton aan de hand van statistisch materiaal 1968 "het stakingsjaar" genoemd. Sedert de tweede wereldoorlog, zo rekent hij zijn lezers voor, zijn er maar vier jaren geweest, waarin het totale aantal voor de kapitalistische productie verloren gegane stakingsdagen groter was dan het aantal stakingsdagen, dat al verloren ging in de eerste acht maanden van 1968. Indien de resterende vier maanden van 1968, waarvan er inmiddels al weer meer dan twee verstreken zijn, ook maar enigszins hetzelfde beeld vertonen als de voorafgaande, dan zal 1968 op het gebied van stakingen alle naoorlogse records breken.

Wat Cowton verder is opgevallen is het grote aantal bedrijven en branches, dat door de stakingen wordt getroffen. Van de maar liefst vijfentwintig verschillende takken van industrie waarin zich tussen 1 januari en 31 augustus '68 stakingen voordeden, ging bij dertien maar liefst dubbel zoveel arbeidstijd verloren als in de overeenkomstige periode van het voorafgaande jaar. Men moet, zegt hij, tot vóór 1957 teruggaan om een jaar te vinden, waarin meer gestaakt werd dan in het lopende. Eerder - we spraken er al met een enkel woord over in het vorige

nummer van "Daad en Gedachte" - was hetzelfde óók al betoogd in "The Sunday Times" van 22 september door Stephen Fay. Van de twee genoemde beschouwingen is die van Fay vooral interessant omdat hij er met nadruk op wijst, dat de overgrote meerderheid van al die stakingen een onofficieel karakter draagt, zodat zij het bewijs leveren, dat "de bonden... niet in staat zijn hun leden onder controle te houden". De beschouwing van Cowton is vooral belangwekkend, omdat hij een, overigens naar hij zelf laat blijken, zeer globaal overzicht geeft van de verschillende soorten van bedrijven waarin de arbeiders in beweging zijn. Automobielwerkers, havenarbeiders, scheepsbouwers, bouwvakkers, monteurs, buschauffeurs, mijnwerkers, spoorjongens, wegwerkers, electriciëns en vele, vele andere categorieën hebben hun lot in eigen handen genomen en hanteren het wapen van de directe en spontane actie. En Stephen Fay betwijfelt of de vakbeweging wel in staat zal zijn om hen weer in het gareel te krijgen.

Dat de vakbeweging daarnaar streeft is aan geen twijfel onderhevig. Voor de vakbeweging als zodanig is het zelfstandig optreden van de arbeiders onder leiding van door hen gekozen en weer direct afzetbare, aan de onmiddellijke controle der stakers onderworpen strijdcomité's het grootst denkbare gevaar. Het bedreigt de vakbeweging van twee kanten. Enerzijds wordt zij geconfronteerd met een directe ondermijning van de haar al sinds lang niet meer toekomstige doch om redenen van kapitalistisch belang nog altijd wél toegekende positie van officiële bemiddelaar bij industriële conflicten, anderzijds tast de zelfstandige arbeidersstrijd, die gelijk een stormwind dan door dit, dan door dat onderdeel van de Britse volkshuishouding jaagt, op bijzonder ernstige wijze de traditionele "vakbondsmythe" aan. Het is deze situatie waaraan de vakbeweging het hoofd moet bieden. Het is deze situatie, die het werkelijke decor vormt voor de gebeurtenissen op het jongste congres van Labour.

Niet omdat zij de arbeiders zouden vertegenwoordigen verzetten zich de vakbonden in Blackpool tegen de economische politiek van Wilson en Jenkins, maar juist omdat zij de arbeiders niet vertegenwoordigen. Door de zelfstandige strijd der "wilde" stakers met dodelijk gevaar bedreigd, is er - misschien - voor de vakbeweging maar één uitweg. Geïntegreerd als zij is in de kapitalistische samenleving is het voor haar natuurlijk volkomen uitgesloten, dat zij zich met de verbitterde en in actie komende proletariërs zou solidariseren. Dat zou in tegenpraak zijn met haar wezenlijke functie in de moderne maatschappij, die er in bestaat de "godsvrede" tussen kapitaal en arbeid te bewaren. Haar enige mogelijkheid om die functie uit te oefenen, de strohalm, die haar misschien en voor zo lang als het dan weer duurt kan redden, is gelegen in haar "mythe", in haar al zo sterk aangetaste "image", van hoedster der arbeidersbelangen. Slechts wanneer zij zich hult in het gewaad van de traditie en met een radicaal maskertje voor haar burgerlijke trekken kán de vakbeweging een voorzichtige poging ondernemen om als een soort rattenvanger van Hameln met zoet gefluit de arbeiders weg te lokken uit de strijdposities die zij betrokken hebben om hen terug te voeren onder het juk van opzichter, prikklok, chronometer en lopende band in de bedrijven. Wanneer echter een regering een beleid voert, dat voortdurend een hoogst explosieve situatie schept, dan is de vakbeweging telkens opnieuw gedwongen om haar radicaal maskertje te laten vallen. Want telkens als het tot een explosie kómt moet zij, haar traditioneel gewaad ten spijt, vierkant tegenover de strijdende arbeiders positie kiezen, omdat eigen wezen en natuur haar nu eenmaal tot een dergelijk stelling nemen nopen. Niet uit sympathie met de arbeiders derhalve opponeert zij tegen een snobbistisch parvenu als Jenkins, maar uit welbegrepen eigenbelang; niet om de arbeiders te dienen, doch om hen beter te kunnen belazeren.

De volledig de belangen van het Britse kapitalisme dienende regering van Harold Wilson en de Britse arbeidersklasse zijn elkanders natuurlijke tegenpolen. De Britse vakbeweging is niet de vriend van de arbeiders. Zij is veeleer niet anders dan de knecht van het kapitaal, zo goed als de regering - van Wilson of van

een ander - de knecht van het kapitaal is. Doch de vakbeweging is binnen die verhouding een knecht, die zich over de knechten op de ministerszetels en op het podium in Blackpool's congreszaal met bitterheid beklagt, omdat zij ervaart, dat haar taak bemoeilijkt wordt door de manier, waarop die andere knechten hún taak vervullen. Niettemin voelt natuurlijk terecht de vakbeweging zich meer verwant met de Labourpartij dan met de strijdcomité's der "wilde" stakingen. Vandaar dat George Woodcock, Frank Cousins en andere vakbonzen altijd geneigd zijn om een zucht van verlichting te slaken of zelfs krachtig te applaudisseren wanneer de partijbonzen ook maar iets zeggen of doen dat hen in de kaart speelt. Als Harold Wilson, om de kopschuw geworden partijchapsen in de Labourkooi te drijven op onnavolgbaar meesterlijke wijze de angst voor de Tories uitbuit, dán zijn de vakbondsafgevaardigden op het congres bereid om hem een donderende ovatie te geven. Want het conservatieve spook, dat is iets, waarmee natuurlijk ook zij de boer op kunnen gaan en plegen te gaan wanneer het er op aan komt de zelfstandige arbeidersstrijd de nek te breken. Een dergelijke ovatie voor dezelfde Wilson wiens loon- en inkomenspolitiek zij verworpen hebben is dan ook allesbehalve een tegenstrijdigheid, doch zij ligt als het ware logisch opgesloten in de natuurlijke stand van zaken. Evenmin is het stemmen tegen een beleid, waarvan de regering al bij voorbaat verklaard heeft, dat het zal worden voortgezet, géén houding van politieke dwazen. Het is er, zo dient men zich rekenschap te geven, de vakbonden niet in de eerste plaats om te doen het loonbeleid van Wilson en Jenkins werkelijk om te buigen. Nog geen twee maanden voor de conferentie van de Labourpartij bijeen kwam had vakverbondsvoorzitter George Woodcock zélf nog vóór die inkomens- en loonpolitiek gepleit - zij het in een iets andere vorm - als zijnde het beste middel om de slepende kwalen van het Britse kapitalisme te genezen. Waar het de vakbeweging om te doen is, dat is niet de afschaffing van het economische beleid van de Labourregering, om maar te zwijgen van de afschaffing van het kapitalisme. De vakbeweging wilde in Blackpool alleen maar in het openbaar Wilson's economische politiek verwerpen om haar "image" bij de arbeiders wat op te doffen. Het feit, dat knecht Wilson verklaard had, dat hij niettemin als tevoren de belangen van hun beider meester zou blijven behartigen maakte die houding voor de vakbeweging er alleen maar gemakkelijker op. Zij zei niet "neen" óndanks Wilson's waarschuwing, dat hij dat "neen" aan zijn laars zou lappen, het was zo, dat het haar mogelijk gemaakt werd om "neen" te zeggen, juist doordat Wilson dat nadrukkelijk te kennen gaf.

In zijn congresverslag vertelt J. van Tijn, dat het podium in Blackpool tijdens de Labourconferentie versierd was met spandoeken met de leuze "Labour's strength changing Britain", "Labour's kracht verandert Engeland". Vóór en op dat podium stonden potten met bloemen. Als die even bewogen in de tocht werd de letter c soms even aan het oog onttrokken. Dan leek het alsof er stond: "Labour's strength hanging Britain" oftewel "Labour's kracht hangt Engeland op". Een aardig grapje, maar één dat een beetje onwezenlijk is. In Blackpool werd Engeland niet opgehangen en ook Labour niet, maar de Britse arbeidersklasse, althans: er werd een poging daartoe gedaan. Dat is de nep van het congres, die naar onze mening Van Tijn beter aanvoelt dan verstaat. Want hij heeft wel gelijk, dat deze conferentie "een wassen neus is, die niets met de realiteit te maken heeft", uit zijn verslag blijkt echter niet, dat zij tevens een feestneus is, die ten pleziere van de arbeiders wordt opgezet en dat de onwezenlijke feestgangers dat doen uit een tegelijkertijd toch ook weer realistisch besef, dat de steeds breder wordende, steeds meer rijzende stroom van "wilde" stakingen, de in omvang en kracht voortdurend toenemende eigen strijd van de Britse arbeidersklasse 'n teken aan de wand vormen zowel voor de bestaande orde als voor de Labourpartij en de vakbeweging.

=====
=====
=====

D E S T R I J D O M H E T B E E L D V A N
H E T K A P I T A L I S M E

HET HIER te schetsen beeld van het kapitalistisch productieproces is niet bedoeld als een basis voor idealistische partijen of groeperingen. Wij beogen ermee het wezen van de kapitalistische productie met behulp van fictieve cijfers kenbaar te maken. Het gaat daarbij niet om de cijfers maar om de verhoudingen.

Aan de ontleding van het kapitalisme in zijn samenstellende delen zit meer vast dan men op het eerste gezicht zou denken. Dat wordt bewezen door de strijd die er gestreden is vanaf het moment, dat men probeerde het stelsel een theoretisch voetstuk te geven. De marxistische samenvatting van het kapitalisme toonde overduidelijk de oorzaak van zijn barbaarse ontwikkeling en gaf een theoretische oplossing voor het probleem of een voor de mensen nuttig systeem mogelijk was, zonder uitbuiting, crisissen en oorlog. Dit geschiedde niet zonder tegenstand en strijd. Want de oplossing houdt in: de opheffing van de kapitaalsfunctie, d.w.z. de opheffing van de loonarbeid. Geen wonder dus, dat er een strijd ontstond om het "beeld" van het kapitalisme. Die strijd wordt nog steeds in alle heftigheid gevoerd.

Men behoeft zelf geen kapitalistisch ondernemer te zijn om te weten, dat de eerste handeling die hij moet verrichten om als zodanig op te treden is: de aanschaffing van productiemiddelen, grondstoffen en daarmede arbeidskracht. Het verschil tussen de dode productiemiddelen en de arbeidskracht is inderdaad, dat de laatste levend is, zich in een levende arbeider bevindt. Zij moet echter, evenzeer als de dode categorieën in het productieproces, onder het directe of indirecte commando van de ondernemer staan in het bedrijf. Dat ook hieruit strijd moet voortkomen, klassenstrijd, behoeft geen nader betoog. Dat die strijd slechts op kan houden wanneer de genoemde verhouding verdwijnt is niet minder duidelijk.

Deze strijd, die alleen de arbeiders zelf kunnen voeren, gaat niet om het "beeld" van het kapitalisme, maar spruit voort uit de positie van de arbeider in het bedrijf, uit zijn rechten aldaar.

De bestrijding van de marxistische opvatting omtrent het meerwaardevormingsproces was en is vooral gericht tegen de verklaring, dat de winst wordt voortgebracht door de levende arbeidskracht. Het onmiddellijk bewijs - zij het ook langs de deductieve weg - van de juistheid van de marxistische meerwaardetheorie wordt geleverd door te veronderstellen, dat de kapitalist genoodzaakt wordt de zo juist aangeschafte machines en grondstoffen weer te verkopen. Wat kunnen deze dode bestanddelen van het kapitaal dan opbrengen? Op z'n allerhoogst wat hij er voor betaald heeft. Dat is dus in het schema, dat u onder deze beschouwing vindt, 1000. Zet hij echter de gekochte arbeidskracht aan zijn machines, dan brengt hem dit extra 600 op. Dan moet de winst dus voortkomen uit de levende substantie, de ARBEIDSKRACHT. Maar hoe en waardoor? Dat is niet uit ons schema af te lezen. En toch moet de oplossing in de ARBEIDSKRACHT verborgen zijn. Volgen wij dus de arbeidskracht in het proces van productie en distributie, de handel.

Voordat het product op de markt komt, heeft de ondernemer zijn prijs vastgesteld en voordat de arbeider aan de machine gaat is zijn loon bepaald. Het gaat er nu om te weten te komen waardoor de loonhoogte - dus de prijs van de arbeidskracht - bepaald wordt.

't Loon van de arbeider heeft voor hem de betekenis van een WARENEQUIVALENT, dat moet dienen tot herstel en instandhouding van de arbeidskracht in de ruimste zin. Volgens de wet der warenruil valt hier dus niets aan te merken: men ruilt evenveel voor evenveel, en of deze overeenkomst met de bezitter van de arbeidskracht zelf wordt afgesloten of zogenaamd namens hem met een vakverenigingsbestuur, maakt geen enkel verschil. Na de overeenkomst verandert echter het tableau.

Wij zien de arbeider tussen de getouwen in een textielweverij onder oorverdovend lawaai heen en weer hollen. Hoeveel getouwen moet hij bedienen, vier, zes, acht? Het is ons niet bekend, maar de machine bepaalt het tempo. De arbeidskracht, de mogelijkheid tot arbeiden is hier gerealiseerd, is hier tot arbeid geworden. De arbeid zelve heeft geen waarde maar schept waarde al naar haar intensiteit en duur. Gaat het bij de arbeider om een waren-equivalent, om geld, de kapitalist is het te doen om een arbeids-equivalent, om goederen. Maar hij moet ze verkopen, dat is het kardinale punt. Produceren en daarbij zelf nog druk in de weer zijn en niets verdienen, daar is het hem niet om begonnen. Neen, hij moet!, moet boven de gemiddelde bankrente uitgaan, omdat hij anders zijn geld beter op rente kan zetten aan van al die soesa af zijn. Bovendien, hoe kan hij beleggers aantrekken indien hij niet méér uitkeert dan de bank? Hij legt er dus wat op, zegt men; en verder: "zo ontstaat de winst", zegt men ook.

Het is echter duidelijk, dat hij niet "maar raak" op kan leggen want dan raakt hij zijn spullen niet kwijt. Hij moet voorzichtig zijn. Niet te veel maar ook niet te weinig en de aanprijzingen van zijn concurrenten opvangen met "wat reclame". Ook hier is een open oog en voorzichtigheid geboden. Hij verkeert in de vaste overtuiging, dat reclame de verkoop bevordert. Het geval strikt persoonlijk genomen kan dat bij uitzondering wel zo zijn. Maar hij is nu eenmaal niet alleen op de wereld. Hij denkt dat hij meer zal verkopen als hij reclame maakt, misschien meer dan zijn concurrenten, indien die geen of weinig reclame maken. Maar als wij bedenken, dat allen reclame maken, moeten maken, dan blijkt die reclame een nutteloze geld- en arbeid-verslindende instelling. De pogingen heffen elkaar over en weer op. En men kan niet zorgen dat het geld in de zakken der kopers zich vermeerdert door de talloze aanbevelingen die hen bestormen. Dat is wel het hoofdargument. Wat dus persoonlijk, individueel, in het "bijzonder" genomen juist kan zijn, blijkt onjuist indien wij het in z'n algemeenheid beschouwen. De betekenis van alle handel is, dat het geld dat uitgegeven is voor de productie, weer tot zijn uitgangspunt terug keert en met winst natuurlijk. Daar dienen de reclamecampagnes voor. De een zegt, dat uw geluk nog verre van volmaakt is indien u geen Jansen's mosterd gebruikt; u loopt er als een schoelje bij zonder de bretels van A & B, zegt een ander en een derde verklaart dat u zult overlijden voor uw tijd indien u uw geld niet stort in de muil van de spaarbank, die u met een jaar opzegging $5\frac{1}{2}\%$ uitkeert, om de buit op haar beurt weer uit te lenen aan in geldnood verkerende gemeenten, tegen een hogere rente natuurlijk, want de schare van bankbedienden moet ook leven en ook de directeuren niet te vergeten, al leven die enigszins anders.

Dat is alles overdrijving zult u zeggen. Ja, dat is het, maar meer ook niet. Het wezenlijke van de handelsreclame ligt er in besloten: nutteloos bedrog. Ook voor de ondernemer zelf. Voor de kapitalistische producent, die vanzelfsprekend ook handelaar moet zijn, verschijnt alles op zichzelf in het bijzonder, niet als deel van een geheel waaraan het onderworpen is. Zo ziet hij nergens de grens van de verhoudingen.

Waar ligt de grens van het winstpercentage? Waar ligt de grens van de reclame? Men probeert wel door marktonderzoek en dergelijke inzicht te verkrijgen, maar dit lijdt doorgaans schipbreuk door min of meer plotseling optredende wijzigingen direct in het bedrijf of door in het buitenland genomen maatregelen en in het algemeen doordat de bedrijven niet op elkaar zijn ingesteld. Gevolg: vernietiging van producten, want in menig bedrijf, en vooral in de grotere, is de productie niet aangepast aan de binnenlandse behoeften, maar aan de behoeften in het buitenland. Dat behoeft niet eens een groot percentage van de binnenlandse productie te zijn en toch noodzakelijk wat bewezen wordt door het voorkomen van dumping, het verkopen zonder winst of zelfs met verlies aan het buitenland. Aan de andere kant zal men invoeren waar het eigen land niet met winst kan vervaardigen. Hier is de productie te groot, terwijl zij dáár te gering is. En vóór dit al-

les staat het winstmotief. Zonder winst kan geen kapitaal het stellen. En toch blijkt telkens weer het onverbrekkelijk verband. Floreert de handel met het buitenland, dan neemt de binnenlandse vraag toe. Stagneert zij dan vermindert ook de binnenlandse vraag.

In het onderstaande schema brengen wij de normale gang van het kapitalistisch meerwaardevormingsproces in beeld. Niet ingekalkuleerd hebben wij wat de kapitalist zelf verteert. Het zou aan de gang van zaken niets veranderen en in de miljardenbedrijven is het zelfs een te verwaarlozen bedrag, al houden zij er jachten op na die in de honderdduizenden lopen.

Daar het arbeidsproces tegelijk een proces van vernietiging en een proces van schepping van waarden is, voegt de arbeid niet alleen nieuwe waarden toe aan de bestaande, maar reproduceert terzelfdertijd de waarde der vernietigde grondstoffen en productiemiddelen, en wat voor het ene bedrijf eindproduct is, is voor het andere grondstof, bijvoorbeeld kolen.

Het proces als geheel genomen is dus een circulatieproces; elk bedrijf afzonderlijk heeft begin en einde. Producten die gedoemd zijn om te worden vernietigd, zoals dit veelal met voortbrengselen van de tuinbouw plaats vindt, wanneer ze worden doorgedraaid, vormen een verlies niet alleen van het product als zodanig maar van alle arbeid, transporten, slijtage, vergoeding, enz. Natuurlijk zegt de tuinder, die een vergoeding opstrijkt: "Het is niet veel, maar dat heeft het in elk geval nog opgebracht". Maar van een algemeen standpunt bekeken is dat bedrag toch ook verlies. De productie van die tuinder was improductieve productie.

Zo kan men - door aan het bijzondere vast te houden - ook aan de wapenproductie een voordelige kant vinden, zoals bijvoorbeeld prof. Pen doet. Die schreef in "Het Parool" van 10 mei '68: "De bouwsector draagt ongeveer evenveel bij tot het geldinkomen van de mensen als de wapenproductie." De man (pardon, de professor) ziet, dat in de bouwsector de arbeider aan het eind van de werkweek zijn hand ophoudt om zijn loonzakje in ontvangst te nemen. Datzelfde ziet hij ook in de wapenfabriek aan de Hembrug, dus komt hij tot bovenstaande conclusie.

Van scheppen is daarbij natuurlijk geen sprake. Er verplaatst zich eenvoudig een hoeveelheid geld, reeds bestaand geld. Het is een wat vreemd woord dat "geldinkomen". Loon in natura zal in de kapitalistische landen wel weinig meer voorkomen. Het is dus blijkbaar niet gekozen om het daarvan te onderscheiden. Maar vergeten wordt, graag vergeten, dat het SCHEPPEN reeds voorbij is als de "koopkracht" optreedt. Dan crediteert de arbeider de ondernemer, dat wil zeggen: HEEFT de arbeider de ondernemer gecrediteerd. Om dat scheppen te zien moet de professor zijn ogen niet richten op het loon, maar op de werkplaats. Daar wordt gescheppen.

Op het geldprobleem zullen wij hier niet verder ingaan. Dit vereist een behandeling afzonderlijk, die wij overigens al meer dan eens gepubliceerd hebben. Aan de orde is nu de "wapenproductie", die evenveel zou bijdragen tot het "geldinkomen" als de bouwsector. Hier komt ons schema ons te pas. Dit schema toont ons de gang van het productieproces in zijn meest algemene vorm; het wezenlijke van alle productieprocessen is hierin samengevat. Zoals reeds is opgemerkt wordt geen rekening gehouden met de consumptie van de kapitalist zelf. De onwaarschijnlijk hoge winst is hier toch weer niet onwaarschijnlijk, omdat nog geen rekening is gehouden met de winst van de tussenhandel. Maar waar het hier vooral op aankomt is het feit, dat men überhaupt alles wat met productie te maken heeft KAN samenvatten, omdat de bedrijven niet alleen voor de menselijke consumptie werken maar ook voor de "consumptie" van de bedrijven; de bedrijven werken voor elkaar, moeten voor elkaar werken. Zij vormen een eenheid. Niet alleen doordat zij uit dezelfde bestanddelen bestaan, maar ook omdat zij onverbrekkelijk met elkaar verbonden zijn, als het ware één bedrijf vormen, met als directe oorzaak: de specialisatie.

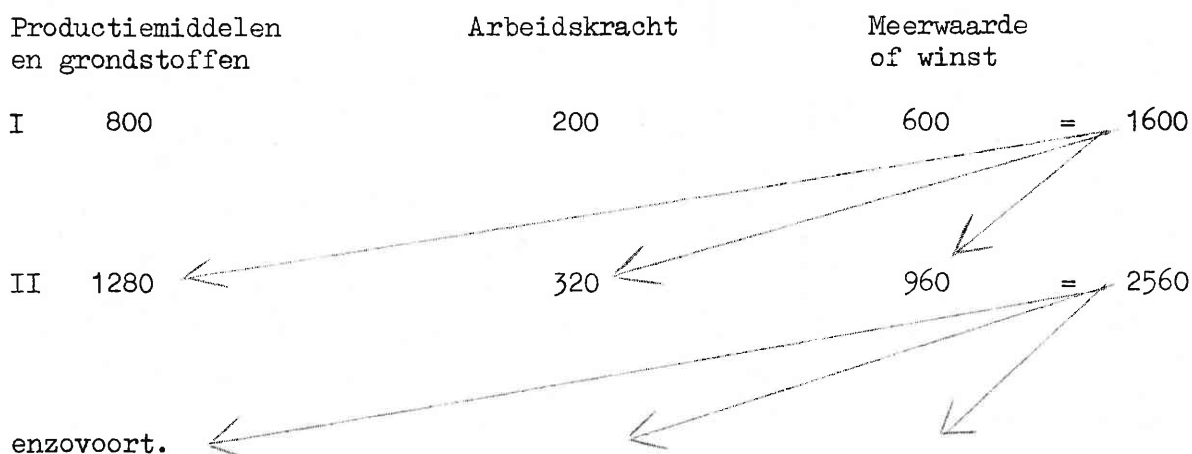
In deze baaierd van impulsen wordt alles wat daarbinnen geen taak heeft uitgestoten. En dat is het geval met de productie voor oorlogsdoeleinden. Deze pro-

ductie keert niet terug om opnieuw het algemene apparaat bij te staan in het verlies dat het gedurende de productie heeft geleden. Dat zoiets "kan bijdragen tot het geldinkomen van de mensen" (onderstreping van ons - D & G) is uitgesloten. Het tegendeel is waar. De wapenproductie heeft een direct inflatoir, een geldverwaterend gevolg.

Het beeld nu, dat wij hier hebben geschetst past niet in de kapitalistische productie zoals "de economen" die zien. Dat in dit systeem dagelijks onnoemelijke hoeveelheden arbeid in de vorm van overproductie, reclame, bewapening, enz. worden verdaan, is een aanklacht tegen het systeem, en dat zint de heren niet. Vandaar 't tegenspreken van deze eenvoudige waarheden, en van het marxistisch beeld van de kapitalistische productiewijze.

- o -

SCHEMA VAN HET MEERWAARDEVORMINGS PROCES.

G E S C H I E D V E R V A L S E R S

A A N H E T W E R K

OP HET GEBIED van geschiedvervalsing hebben bolsjewisten van allerlei schakering zo langzamerhand hun sporen wel verdiend. Zo zeer zelfs, dat men zich eigenlijk over geen enkele prestatie in dit opzicht van hun kant meer zou behoeven te verbazen. Niettemin staat men toch wel even met open mond te kijken als men ziet hoe Georges Séguy en zijn mede-spitsbroeders van de Franse vakcentrale C.G.T. het klaarspelen hún geschiedenis van de meidagen '68 in Frankrijk te schrijven. De brutaliteit, waarmee de heren, die door de klassenstrijd van de Franse arbeiders volkomen werden verrast en die vervolgens alleen maar hun uiterste best hebben gedaan om de sta-

kingen met bedrijfsbezettingen zo spoedig mogelijk te breken, het thans in strijd met alle realiteit doen voorkomen alsof zij aan het hoofd van de gebeurtenissen hebben gemarcheerd, gaat werkelijk alle perken te buiten.

Hun goocheltoeren met de historie kan men terugvinden in het zo'n 140 pagina's van kloek formaat tellende werk "De algemene staking van mei '68" ("La grève générale de mai 68"), dat als een extra nummer van hun orgaan "Le Peuple" is verschenen.

Georges Séguy schreef het voorwoord bij dit fraais, waarin men natuurlijk niets kan terugvinden van de woede, waarmee talloze Franse stakers zich op een gegeven moment tegen de C.G.T. gekeerd hebben, niets van de bezetting van C.G.T.-lokalen door boze vakbondsleden, niets van de kreten "Weg met Séguy", die op een gegeven

moment door Franse straten hebben geschald, niets van het échec, dat de C.G.T.-leiders bij de Renaultarbeiders leden, die er niet over dachten weer aan het werk te gaan, na het akkoord van de Rue de Grenelle, dat Séguy en Frachon namens de C.G.T. getekend hadden.

Wat men wél in het voorwoord van Séguy aantreft is de verklaring, dat het speciale nummer van "Le Peuple", dat de lezer vóór zich heeft liggen, de w a r e geschiedenis van de meidagen bevat en dat het werk zijn verdiende plaats zal krijgen naast vele andere werken, die reeds over de geschiedenis van de Franse arbeidersklasse zijn geschreven.

Nu, zijn plaats zal dit boek ongetwijfeld krijgen. Maar of die zich daar zal bevinden, waar men bijvoorbeeld de klassieke en gedegen "Geschiedenis der Franse arbeidersbeweging" van Edouard Dolléans - dé klassieke geschiedschrijver van 't Franse proletariaat - of de werken van Georges Lefranc - specialist op het gebied van de historie der Franse vakbeweging - aan zal treffen, dát wagen wij te betwijfelen. Ons zou het niet verbazen, indien toekomstige generaties dit leu-

genbrok van het C.G.T.-kader zouden kunnen zien uitgesteld in een vitrine in één der zalen van het Parijse museum Grévin aan de Boulevard Poissonnière, waar historische rariteiten en afschuwelijkheden worden bewaard, gelijk bijvoorbeeld het rad, waarop in de donkere middeleeuwen de politieke tegenstanders der Franse heersers geradbraakt werden op de Place de Grèves. Want naast dat soort fysieke middelen om opstandigen in het gareel te dwingen zal dit geestelijk dwangmiddel om de arbeiders te binden aan een in w e z e n hun vijandige organisatie een werkelijk voortreffelijk figuur slaan. Mogelijk kan er nog een figuur van Séguy of Frachon in was naast, zoals men in de zaal met het rad in was het beeld van één der beulen van Frankrijk aantreft met bebloede handen. Als men er ooit Séguy in was verveewigen wil mag men vooral het bloed aan z i j n h a n d e n niet vergeten. Het bloed van de Franse arbeiders wel te verstaan, het bloed dergenen bijvoorbeeld, die in de fabrieksstad Sochaux het leven lieten nadat de contra-revolutionaire houding van de C.G.T. aan de knuppelaars en karabijschutters van de C.R.S. eenmaal vrij spel gegeven had.

=====

INTELLECTUELEN EN ARBEIDERS

DE SCHRIJVER Ed. Hoornik heeft in een interview met de Vlaamse auteur Fernand Auwera gezegd: "De intellectuelen zijn de aanstokers, de arbeiders de dragers van de revolutie. Zonder de arbeiders is revolutie natuurlijk 'n onmogelijkheid. Maar waar staan die arbeiders? Het overgrote deel van hen is verburgerlijkt..." enz.

Ziehier het typische standpunt van ... een intellectueel. De arbeider die het beter wil hebben is "verburgerlijkt" en moreel te veroordelen. Hij moet worden opgevoed door de "revolutionaire" intellectuelen. Dat die verburgerlijkte arbeider een arbeider blijft, een loontrekker, dat wil zeggen een verkoper van arbeidskracht en dat in dat feit zijn verhouding tot de burgerlijke maatschappij gegeven is, dát

ontgaat de heren intellectuelen. Dat juist datgene wat zij de "verburgerlijking" van het proletariaat noemen de sterkste revolutionaire factor is en dat het zogenaamde revolutionaire streven van intellectuelen de maatschappij in het geheel niet aantast of verandert, dat ontgaat hen eveneens.

Waar ooit in de geschiedenis zijn de intellectuelen de aanstokers van een revolutie geweest? Dat Ed. Hoornik ons dat eens vertelle. Wij kennen alleen maar voorbeelden waaruit blijkt dat de intellectuelen de strijd van de arbeiders altijd weer de rug hebben toegekeerd wanneer deze verder ging dan wat de intellectuelen zich hadden voorgesteld. Wij kennen ook alleen maar voorbeelden waaruit blijkt, dat wat de intellectuelen willen klaaglijk beperkt afsteekt bij dat wat in beweging gekomen arbeiders doen.

Na de mei-gebeurtenissen in Frankrijk.

DE L I T E R A I R E E C H O V A N D E S T R I J D E N
D E S T R I J D O V E R D E L I T E R A I R E E C H O

BEKEND is het woord van Karl Marx - uit zijn "Inleiding tot een kritiek op de rechtsfilosofie van Hegel" - dat "het wapen der kritiek de kritiek der wapenen geenszins overbodig maakt". De uitspraak is niets anders dan de beschrijving van een historisch ervaringsfeit. In de 18e eeuw hadden Rousseau, zogenaamde "encyclopedisten" als Diderot en d'Alembert, een lange stoet van pamflettisten en filosofen, aangevoerd door de natuurkundige Pierre Bayle en met de woordkunstenaar Voltaire als ongekroond hoofd, hun vlijmscherpe kritiek geuit op de feodale orde en het absolutistische systeem. Maar hoezeer de kwaliteit hunner literaire productie het ancien régime ook van zijn stralenkrans had beroofd - die 't overigens voor de onderdrukte bevolkingsgroepen uiteraard nimmer had bezeten - ten val gebracht werd het pas door de pieken der tegen de Bastille storm lopende Parijzenaars; definitief gebroken werd het pas - zowel in Frankrijk als in Europa - door de kanonnades der sans-culottenlegers en door de guillotine tijdens de terreur.

Er is daarnaast nog een ander historisch ervaringsfeit, gedurende een reeks van eeuwen telkens opnieuw bevestigd: iedere kritiek der wapenen scherpt het wapen van de kritiek. Er is geen revolutie, geen opstand, geen sociale beweging, die niet het aanzien schenkt aan een reeks van geschriften, die bij elkaar de literaire echo vormen van de maatschappelijke strijd.

De mei- en juni-gebeurtenissen van dit jaar in Frankrijk vormen geen uitzondering op deze regel. En aangezien de echo des te luider pleegt te zijn naarmate de sociale bodem dieper werd omgeploegd, is het volstrekt niet verwonderlijk, dat sedertdien 'n brede stroom van boeken, brochures, alsmede kranten- en tijdschrift-artikelen is verschenen met die gebeurtenissen of een bepaalde episode daaruit als onderwerp.

Wij zullen in "Daad en Gedachte" nog dikwijls genoeg over die literaire productie spreken. Er zijn werkjes bij, die in een blad als het onze bepaald niet onvermeld kunnen blijven en wier inhoud - om welke reden dan ook - de moeite loont van een korte weergave of een kritiek. Wij hebben daar eigenlijk al een begin mee gemaakt toen wij in ons augustus-septembernummer aandacht schonken aan Roger Mauge's reportage "Histoire d'une révolution". Wij hebben het werk voortgezet in dit novembernummer met een summiere bespreking van het door de C.G.T. gepubliceerde schotschrift "La grève générale de mai '68" (zie blz. 9) en wij zullen het werk verder voortzetten. De lezer moet echter van onze kant niet op een volledige informatie rekenen. Daarnaast te streven zou onbegonnen werk zijn. De stroom van geschriften is daarvoor veel te groot. Er is bovendien ook heel wat kaf onder het koren. Wij zullen ons dus moeten beperken en een keuze moeten maken. Over het "hoe" van die keuze gaat deze korte beschouwing.

+ +
+

DE VLOED van publicaties over de Franse meidagen is ook door de burgerlijke pers niet onopgemerkt gebleven. In Nederland bijvoorbeeld is er - onder andere - aandacht aan geschonken door dagbladen als "Het Parool" en "De Volkskrant" en door een weekblad als "Vrij Nederland". Wij noemen juist deze bladen, omdat de manier waarop elk daarvan het gedaan heeft sterk verschilt van de manier der beide andere. Wij kunnen onze manier het beste duidelijk maken door te laten zien in wat

voor opzicht zij verschilt van alle drie de burgerlijke methoden.

De knulligste en gebrekkigste informatie is tot dusverre die van Sal Tas in "Het Parool" geweest. Aanvankelijk, toen de stroom direct ná de meidagen begon te vloeien, beperkte hij zich tot het noemen van enkele willekeurig gekozen titels zo tussen neus en lippen door in een reportage over de sfeer in de Franse hoofdstad ná de gebeurtenissen. Zijn uiterst korte opsomming, waarin op het moment dat hij ze gaf al direct de titels ontbraken van die geschriften, die wij - om redenen die wij nog uiteen zullen zetten - het belangrijkste achten, was een allegaartje van werkjes van zeer uiteenlopend karakter en sterk verschillende kwaliteit. Later, in de loop van de zomer, is de heer Tas op één daarvan nader teruggekomen, namelijk op een boekje van Jear-Jacques Servan-Schreiber dat "Le Réveil de la France" ("Het ontwaken van Frankrijk") heet.

Vergissen wij ons niet dan is die keuze allerminst toevallig. De opvattingen van Servan-Schreiber namelijk komen over het algemeen zeer sterk overeen met die van de heer Sal Tas zelf; of liever gezegd, het zal wel zó zijn, dat de opvattingen van Sal Tas sterk door die van Servan-Schreiber zijn beïnvloed.

De bespreking van "Le Réveil de la France" door Sal Tas is karakteristiek voor deze laatste. Dat wil zeggen, dat men in het bewuste krantenartikel (verschenen in Het Parool van 16 juli) weinig omtrent Servan-Schreibers boekje aantreft, maar des te meer van de heer Tas zelf. Dat laatste nu is voor ons uiterst oninteressant, omdat in het bijzonder hij in zijn correspondenties uit Frankrijk voor de sociale ontwikkelingen in dat land en met name voor datgene wat zich in de Franse arbeidersklasse afspeelde, opvallend weinig oog heeft gehad. Zeker, de heer Tas heeft een aantal jaren geleden een voor een man als hij bepaald niet onaardige reportage geschreven over de strijd van de mijnwerkers in Décazeville. Dat echter is dan ook de enige gunstige uitzondering op de regel. Over de stakingen bij de trust Rhodiacéta, bij Saviem, bij Jaeger in Caen of bij de auto-industrie in Le Mans weten de lezers van "Het Parool" zo goed als niets; over de mijnwerkersstaking in Lens weten zij weinig; over de jongste mei-gebeurtenissen werden zij door Sal Tas opvallend slecht geïnformeerd. Dat hij dus bij zijn bespreking van "Le Réveil de la France" verzuimt de opvattingen van Servan-Schreiber tegen bepaalde sociale achtergronden te plaatsen baart geen verwondering, zomin als het verwondering baart, dat hij zich wél met bepaalde politieke achtergronden bezig houdt.

Over de Franse politiek maakt Sal Tas een opmerking, die het citeren waard is. Hij zegt namelijk op een gegeven moment, dat de Franse socialistische partij, de SFIO, al generaties lang over vernieuwing praat, maar daar dan altijd mee bedoelt, dat nieuwe mensen in haar oude kamertjes moeten komen mee-hokken. De opmerking is treffend juist, maar tegelijkertijd om te schateren. Want uitgerekend Sal Tas heeft tientallen jaren lang in vrijwel al zijn beschouwingen over de Franse situaties de volkomen verkalkte en schimmige SFIO als een politieke realiteit ja zelfs als een politieke machtsfactor beschouwd.

Maar dat terzijde. Waarom het ons vooral te doen is is dit, dat 't weinige dat Sal Tas in zo'n ruim 160 regels over het boekje van Servan-Schreiber zegt, de schijn wekt van aardig kritisch te zijn doch het in werkelijkheid absoluut niet is. Jean-Jacques Servan-Schreiber, aldus het betoog van Tas, heeft met "Le Réveil de la France" een poging ondernomen om te bewijzen, of te betogen, dat hij de explosie van de meidagen voortreffelijk duidelijk had zien aankomen. Maar, zo voegt Tas daaraan toe, aan 'n boekje, waarin hij aantoonst dat hij gelijk heeft hadden wij niet zozeer behoefte.

Dat nu is vers twee! Waar het natuurlijk allereerst om gaat is de vraag of Servan-Schreiber inderdaad gelijk heeft en óf hij inderdaad datgene wat er gebeurd is allemaal lang van tevoren heeft voorspeld. Dat nu is iets, waaraan Sal Tas helemaal niet is toegekomen, maar bijvoorbeeld Bob Groen van "De Volkskrant" wél. In tegenstelling tot Sal Tas, die alleen maar wat titels noemt en vervolgens het pamflet van Servan-Schreiber in hoofdzaak gebruikt om eigen wijsheden te spuien,

gaat de Parijse correspondent van het katholieke ochtendblad wel degelijk op de inhoud der door hem genoemde geschriften in. Soms alleen maar beschrijvend, een enkele keer óók met wat kritische kanttekeningen. Over Servan-Schreiber bijvoorbeeld zegt de heer Groen - net als Sal Tas - dat hij wil doen blijken, dat "het allemaal al lang te voorspellen was geweest". Maar Groen voegt er nog iets aan toe. Hij zegt, dat Servan-Schreiber het allemaal voorspelbaar acht... "zonder overigens te vermelden, dat L'Express (het weekblad waaraan Jean-Jacques Servan-Schreiber als hoofdredacteur verbonden is - red. D. & G.) daar dan jarenlang zorgvuldig over heeft gezwegen." Dat is een kritisch schot in de roos, waarvan de op zijn zogenaamd kritische zin prat gaande heer Tas nog wel wat kan leren.

Uit het voorafgaande zal men begrepen hebben, dat wij de manier waarop Bob Groen zich met de literatuur over de Franse meidagen bezig houdt - en dan nog wel ruim 14 dagen eerder dan Tas, namelijk op 29 juni - heel wat hoger aanslaan dan die van de Parool-correspondent. Uit het stuk van Bob Groen leert de lezer inderdaad wat van de besproken werkjes. Wát werkelijk de inhoud is van "Le Réveil de la France" komt bij Groen héél wat uitvoeriger en duidelijker uit de doeken dan bij Tas en Groen's kritiek op Servan-Schreiber is ook veel uitvoeriger en gemotiveerder dan wat wij er van vermelden en waarmee wij korthedshalve hier moeten volstaan.

Bob Groen houdt zich met heel wat meer geschriften bezig. Hij bespreekt erg uitvoerig onder andere een geschrift van André Barjonet, de secretaris van het sociaal-economische studiecentrum van het bolsjewistisch vakverbond CGT, die op 23 mei zijn ontslag nam en uit de partij trad. (Zie ook "Daad en Gedachte", augustus/september 1968, blz. 16). Het werkje van Barjonet heet: "De verraden revolutie van 1968". Bob Groen laat zien, dat zij volgens Barjonet verraden werd door de bolsjewistische partij van Frankrijk en door de C.G.T. en hij brengt, na een vrij uitvoerige inhoudsbespreking in zijn Volkskrant-artikel ook een citaat, een citaat uit "De verraden revolutie van 1968" van Barjonet, die op zijn beurt weer Raymond Aron citeert, die in "Le Figaro" van 4 juni schreef:

"Op geen enkel moment hebben de communistische partij en de CGT opgeroepen tot opstand, op geen enkel moment hebben zij de gaullistische overheid ten val willen brengen... als doel hadden zij constant een onderdrukken van de krachten van studenten, de mao-isten en de jonge arbeiders op hun linkervleugel. De vergissingen van de regering komen voor een deel voort uit een overdreven vertrouwen in de steun van de communistische partij. Deze heeft dit vertrouwen tenslotte niet beschaamd. Onmiddellijk na de rede van de president van de republiek heeft zij de bom onklaar gemaakt en toegestemd in verkiezingen, waarvan zij niet kón hopen dat zij ze zou winnen."

En Groen citeert vervolgens het commentaar van Barjonet, die hieraan toevoegt: "Beter zou je het niet kunnen zeggen..." Als men dan nog weet, dat Groen zich vervolgens ook nog bezig houdt met geschriften van Pierre Mendès-France en van de Club Jean Moulin, alsmede met een aantal andere publicaties (en dat allemaal op dezelfde zorgvuldige, dat wil zeggen informatieve, wijze) dan heeft men ongeveer een inzicht in zijn manier van werken, vergeleken met die van Sal Tas.

+ +
+

HET VOORAFGAANDE heeft uiteraard alles met "de literaire echo van de strijd" te maken, doch nog maar betrekkelijk weinig met een "strijd over de literaire echo". De laatste begint uiteraard pas, wanneer de stroom van publicaties kritisch op waarde en betekenis wordt beoordeeld. Tot een zodanige beoordeling kan men de betweterige opmerkingen van de heer Tas niet rekenen en Bob Groen heeft - ook al laat hij in zijn artikel af en toe een oordeel blijken - bepaald geen kriti-

sche doch alleen maar 'n vóórlichtende beschouwing willen geven. Op een gans andere manier echter dan Bob Groen van "De Volkskrant" heeft Leopold de Buch van "Vrij Nederland" zich met de reeks van geschriften over de mei-gebeurtenissen bezig gehouden. Hij is van de drie recensenten waarvan wij hier spreken de meest kritische. Van vier auteurs over de meidagen duidt hij niet slechts de standpunten en de posities aan, hij vergelijkt ook onderling hun meningen, hij analyseert en hij polemiseert.

Hem op de voet te volgen is ons hier onmogelijk. Maar voor het doel waarmee wij deze regels schrijven, namelijk een verantwoording van onze toekomstige keuze, is het interessant een ogenblik stil te staan bij zijn conclusies. Hij trekt die na een uitvoerige polemiek met de socioloog Raymond Aron, dezelfde, die ook regelmatig meewerkt aan "Le Figaro". Dat hij juist tegen hém te velde trekt komt, omdat Aron (fervent tegenstander van de mei-gebeurtenissen) de indruk wekt de sociale worsteling waarop hij terugblijkt (of liever: de worsteling, want de socioloog Aron z i e t haar niet in de eerste plaats en zelfs nauwelijks als een sociaal evenement) nuchterder en rationalistischer te beschouwen dan wie ook van "links". Het is de verdienste van Leopold de Buch, dat hij in een knap betoog de heer Aron volkomen ontmaskert. Hij is, zo luidt zijn slotsom, een even groot ideoloog als tal van geëxalteerde auteurs van "links". En onder een "ideoloog" verstaat Leopold de Buch dan in dit verband iemand, die schrijft vanuit vooropgezette standpunten, iemand die uitgaat niet van de feiten en daaruit conclusies trekt, maar van een mening à priori ten behoeve waarvan hij de feiten rangschikt en op een bepaalde wijze interpreteert. De vooropgezette mening van Aron is - onder andere - dat de maatschappij niet te veranderen valt, dat de bestaande hiërarchie in de samenleving niet kan worden opgeheven. De vooropgezette mening van de anderen kan men, wanneer men ze op één noemer terugbrengt, aldus omschrijven, dat zij de maatschappij alleen maar te veranderen achten door hún idee of door hún partij.

Het is aan het slot van vorige alinea niet meer de heer Leopold de Buch die aan het woord is, doch wij zijn het zelf. Zijn mening en de onze namelijk vloeien op dit ene punt samen, dat ook wij de auteurs die hij behandelt zonder uitzondering voor "ideologen" houden. Maar hoe komt dat? Het antwoord is, merkwaardigerwijze, te vinden bij Bob Groen, die op een gegeven ogenblik het soort literatuur dat hij (en Tas, én Leopold de Buch) bespreken p o l i t i e k e b o e k e n noemt. Een treffender definitie ware moeilijk denkbaar. Het zijn inderdaad de politieke ideologen, waarmee de burgerlijke kranten zich hebben bezig gehouden en wier geschriften zij - op welke wijze dan ook - behandelen. Wie binnen dat kringetje ronddraait stuit natuurlijk op meningen als die van Aron, die revolutie een onmogelijkheid acht en dan komt verklaren dat hij helemaal geen revolutie heeft gezien (zijn boek heet niet voor niets "La révolution introuvable", de "onvindbare revolutie") of op meningen als die van Jacques-Arnaud Penent ("Un printemps rouge et noir", "een rood en zwarte lente"), die tijdens de meidagen in het Quartier Latin "wankelde van geluk", juist omdat hij in het optreden der studenten "de revolutie" zag.

+ +
+

WAT ONS van "Daad en Gedachte" nu van al deze politieke auteurs, maar ook van hun recensenten onderscheidt is dit, dat wij de vraag: revolutie of geen revolutie, ja ál het gepraat daarover helemaal niet zo belangrijk achten. Wat ons in de eerste plaats interesseert is de strijd van de arbeiders in de bedrijven, die daar overigens - en dat is maar gelukkig voor hen - niet "gewankeld" hebben, niet van geluk of door wat dan ook, maar die pál gestaan hebben voor hun belangen. Het zal de lezer niet verwonderen, dat van die strijd van de arbeiders in de politieke boeken maar bitter weinig terug te vinden is. Toch zijn er omtrent de

arbeidersstrijd in allerlei vorm publicaties genoeg verschenen. En, merkwaardig, maar geenszins toevallig, die publicaties dragen geen ideologisch doch een documentair karakter.

Men neme een boekje als "La grève à Flins" ("De staking in Flins"). Het bevat geen vooropgezette meningen van de auteur; ja, het heeft eigenlijk niet eens een auteur. Jean-Philippe Talbo, wiens naam als zodanig op de titelpagina prijkt, heeft eigenlijk alleen maar documenten en getuigenissen (door middel van interviews) verzameld. Maar het bevat honderd procent méér informatie en honderd procent minder gezwets dan tal van andere geschriften. Wij zullen er zeker uitvoerig op terugkomen, er ook uitgebreid uit citeren, evenals op tal van dergelijke documenten.

Het verschil tussen ons en de burgerlijke pers - als het om een behandeling der literatuur over de Franse meidagen gaat - is dus in de allereerste plaats 'n verschil in keuze. Het is naar onze mening zo, dat wat er aan belangrijks in onze ogen verschenen is, in de burgerlijke pers niet aan bod gekomen is en dat wat in de burgerlijke pers aan bod gekomen is nauwelijks belangrijk kan worden geacht.

Of wij ons dan met de politieke ideologen helemaal niet zullen bezig houden?, vraagt de lezer wellicht. Dat zullen wij wel in die gevallen, dat die ideologen zich niet met de politiek alleen, doch ook nog eventjes met de arbeidersbeweging bemoeien. Maar een dergelijke bemoeienis, menen wij, heeft pas zin, wanneer uit de feiten, de ooggetuigenverklaringen en de documenten is komen vast te staan, wát de strijd van de arbeiders nu eigenlijk geweest is. Het is onze overtuiging, dat men na kennismaking van dát soort feiten alleen nog maar fél ten strijde kan trekken tegen die "echo van de strijd", die in de dagbladpers zowel als in de zogenaamde links-idealistische bladen weerklank heeft gevonden en die in werkelijkheid helemaal geen echo van de strijd is, doch niets anders dan de gezamenlijke pennevruchten van politieke beroepsauteurs die zich als aasgieren op de gebeurtenissen hebben gestort om het ware karakter ervan onder hun woorden te verbergen.

=====

E E N P A P I E R E N T I J G E R L A A T
Z I J N K U N S T G E B I T Z I E N

OP WOENSDAG 23 oktober 1968 - vier dagen na een in Sneek gehouden rede van de voorzitter van het Nederlands Katholiek Vakverbond, waaraan in de dagbladpers nogal wat aandacht werd besteed en ongeveer evenveel dagen na de publikatie van een beschouwing van de voorzitter van de r.k.-metaalbewerkerbond Sint Eloy in "Ruim Zicht", het orgaan van het N.K.V. van ongeveer dezelfde strekking, verscheen er in "De Volkskrant", het dagblad, dat met de katholieke vakbeweging traditionele bindingen onderhoudt, een ingezonden stuk van een zekere J.J. Hermans. Het knoopte bij de rede van verbondsvoorzitter Mertens aan, die o.a. had opgemerkt, dat (ook) in Nederland de economische macht in de handen van weinigen is geconcentreerd, maar hield zich verder met die kant van de door Mertens opgeworpen kwestie niet bezig. En dat terecht naar onze smaak. Wat zowel Mertens als de Sint Eloy-voorzitter P. Brussel in wezen aan de orde hadden gesteld, was niet zozeer de interne samenstelling van het Nederlandse managersdom, dan wel de vraag, wat of in de moderne samenleving nu eigenlijk wel de positie is van de vakbeweging.

Inzender Hermans noemde de vakbeweging met de bloemrijke beeldspraak van Mao Tse-toeng "een papieren tijger". Hij schreef onder meer het volgende:

..."De drie vakcentrales weten op de macht der vermogensbezitters maar weinig antwoord te geven. Misschien komt dit wel, omdat zij een deel van de gevestigde orde zijn geworden... De vakbeweging is verantwoordelijkheden gaan dragen voor beslissingen die vreemd zijn aan haar eigenlijke doelstellingen... Het is... jammer te moeten zien, dat de "wilde" (de aanhalingstekens zijn van Hermans - red. D. & G.) stakers de werkgevers méér vrees inboezemen dan de vakbonden, die immers vrijwel nooit stakingen uitroepen en daardoor hun machtsmiddel verspelen en "papieren tijgers" dreigen te worden. Het is toch eigenlijk ergerniswekkend te vernemen dat de vakbeweging onlangs bij Verolme weigerde om zich achter de stakende arbeiders te stellen en klakkeloos het verhaal van de Verolme-persdienst overnam, waarin werd vermeld dat een groep van honderd man de 2500 arbeiders tot staking wist te pressen. De vakbonden hadden de staking te leiden en zo de arbeidersbelangen te verdedigen inplaats van te onderhandelen - zonder mandaat - met de directie. ... De vakbondsleiding schijnt steeds verder van de gewone leden te raken. Dit is een spijtige ontwikkeling... De ondernemers weten... dat de vakbeweging vrijwel nooit gebruik zal maken van de staking als een van haar pressiemiddelen... De vakbeweging zal zich haar verleden als een werkelijk strijdbare organisatie weer moeten gaan herinneren. Het zal haar geloofwaardigheid - ook bij de ongeorganiseerde arbeiders - weer ten goede komen..." Enz.

De "Volkskrant"-redactie heeft bij het ingezonden stuk van de heer Hermans een kanttekening geplaatst. Zij deelt mede, dat zijn stuk geschreven werd voordat NKV-voorzitter Mertens zijn Sneker rede hield. De "Volkskrant"-redactie voegt daar nog aan toe, dat uit die rede blijkt, dat ook de vakbeweging van plan is op het gebied van de (eigen) democratisering spijkers met koppen te gaan slaan. Wij weten niet of inzender Hermans het met die opmerking van de "Volkskrant"-redactie eens is. Wij zijn het stellig niet. Mocht hij het wél zijn, dan komt dat, omdat er, bij zéér veel punten van uiterlijke overeenkomst tussen de heer Hermans en ons toch een groot verschil bestaat.

Hij zegt ergens in zijn stuk, dat de vakbonden "om overigens wel te billijken redenen" deel van de gevestigde orde zijn geworden. Wij zouden zeggen, dat zij dat "om begrijpelijke redenen" zijn geworden. Het verschil lijkt klein, maar is enorm. De heer Hermans spreekt met het woord "billijken" een oordeel uit; wij beogen met het woord "begrijpelijk" aan te duiden, dat wij er een verklaring voor menen te weten. Al wat wij ooit over de vakbeweging hebben geschreven is er steeds op gericht geweest haar ontwikkeling te verstaan, haar wezenlijk karakter te analyseren. De heer Hermans daarentegen is moralist. Als hij uitspreekt wat de vakbeweging doet (en niet doet), dan geschiedt dat om duidelijk te maken wat zij volgens hem behóórt te doen.

De heer Hermans ziet de feiten en hij ziet sommige zelfs zéér scherp. Hij zegt dingen, die wij bij herhaling gedurende een reeks van tientallen jaren bijna net zó hebben gezegd, die wij vandaag nog bijna net zo zouden kunnen zeggen. Maar er is één wezenlijk verschil: de heer Hermans hoopt en verwacht, dat de vakbeweging zich slechts rekenschap van haar "zwakheden" of "fouten" behoeft te geven en slechts, om met Mertens te spreken, "de hand in eigen boezem" behoeft te steken om terug te keren van "de dwalingen haars wegs" en "weer 'n werkelijk strijdbare organisatie" te worden. De heer Hermans, met andere woorden, gelooft, dat kritiek en zélf-kritiek in staat zijn om van een tijger van papier een tijger van vlees en bloed te maken. Wij geloven niet aan zulk soort wonderen. Wij zijn bovendien niet van mening, dat de vakbeweging zich "op dwaalwegen" bevindt. Zij bevindt zich op de enig mogelijke weg die zij bewandelen kan, de weg namelijk, die haar door de ontwikkeling is voorgeschreven.

Over de feiten verschillen wij met de heer Hermans niet van mening: de vakbe-

weging is een papieren tijger en de vakbeweging is een deel van de gevestigde orde. Wie zou het trouwens wagen te ontkennen? In ieder geval niet de heer Mertens en niet de heer Brussel van Sint Eloy.

De heer Mertens zei in Sneek:

"Als tot nu toe in Nederland alles zo rimpelloos is verlopen is dat bepaald niet op de laatste plaats aan de vakbeweging te danken geweest..."

De heer Brussel schreef (nog veel duidelijker) in "Ruim Zicht":

"...de vakbeweging heeft een maatschappelijke erkenning verworven. Op basis daarvan speelt zij thans in tal van organisaties van overleg en uitvoering een rol. Zo houdt de vakbeweging van vandaag de gevestigde orde mede in stand... Men kan zelfs stellen dat veel van het dagelijks werk van de vakbeweging er in bestaat om de plooiën, die het in aantal toenemende feilen van deze orde signaleren, glad te strijken."

Aan deze woorden hebben wij niets toe te voegen. Maar de heren Mertens en Brussel hebben meer gezegd. De heer Brussel schreef, dat de vakbeweging "zich zal moeten heroriënteren en zich kritischer tegenover de bestaande orde zal moeten opstellen." De heer Mertens zei, dat de vakbeweging eventueel "niet zal schromen zich terug te trekken uit de instellingen, waar zij thans samen met de werkgevers in zit."

Oppervlakkig bekeken heeft het er de schijn van, alsof de heer Hermans, die nog voordat deze taal gebezigd werd de pen op het papier zette, op zijn wenken werd bediend. Naar onze overtuiging echter is dat allerminst het geval. Als "De Volkskrant" in een commentaartje de mening verkondigt, dat Mertens er in Sneek "geen twijfel over heeft laten bestaan, wáár de vakbeweging staat", dan zijn wij dat wel met "De Volkskrant" eens, maar in andere zin dan "De Volkskrant" het bedoelt. De vakbeweging staat bepaald niet dáár, waar bijvoorbeeld de heer Hermans haar graag zou willen zien staan.

De heer Hermans zegt: de vakbeweging staat naast de gevestigde orde, zij moet er zich tegenover stellen!

De heren Mertens en Brussel zeggen ook: de vakbeweging staat naast de gevestigde orde. Maar zij laten daar niet op volgen, wat de heer Hermans er op volgen laat, ook al spreekt dan bijvoorbeeld de heer Brussel van "heroriëntering". De heer Mertens zegt niet, dat de vakbeweging het gezamenlijk overleg met de werkgevers zal verbreken, hij zegt dat zij dat eventueel zal verbreken. Zij zal, zegt hij, niet schromen dat te verbreken wanneer de werkgevers niet bereid zijn om samen met de vakbeweging over bepaalde vormen van maatschappijvernieuwing te spreken.

Voor de heer Hermans is een "heroriëntatie" (om het woord van de heer Brussel even te gebruiken) zoveel als: niet meer praten met de werkgevers. ("Laten we liever niet meer praten maar doen", schrijft hij in zijn ingezonden stuk!) Bij de heer Mertens komt dat eenvoudig niet op. Hij wil juist wél met de werkgevers praten. Hij wil samen met de werkgevers de maatschappij vernieuwen. Dat nu is precies datgene, wat de vakbeweging van stonde af aan al heeft gedaan. Dat betekent dus, dat de heer Mertens op dat essentiële punt in het geheel geen andere koers wil varen en eigenlijk op hetzelfde ogenblik, dat de heer Brussel het woord "heroriëntatie" laat vallen, dat woord alweer met één handgebaar van de tafel veegt. Niet ten onrechte heeft drs. J. Beishuizen, met wie wij het niet dikwijls eens zijn, dan ook in "Het Parool" geschreven, dat Mertens "een nummertje van dik hout zaagt men planken ten beste had gegeven", maar eigenlijk geen nieuwe gezichtspunten had geboden. Beishuizen heeft bovendien opgemerkt, en eveneens terecht, dat de punten van maatschappijvernieuwing, waarover de vakbeweging dan volgens Mertens zo dringend nodig met de werkgevers wil praten (de NKV-voorzitter somde er een lijst van op) dingen zijn waarover óf al voortdurend gepraat wordt, of waarover met de

werkgevers niet kán worden gepraat, omdat ze behoren tot 't terrein van de overheid. Beishuizens mening over Mertens' rede komt hierop neer, dat zij naar de inhoud niets bijzonders was, maar dat het bijzondere ervan alleen de vorm was waarin zij was gegoten. Het opmerkelijke, zo oordeelt de "Parool"-commentator, was Mertens' toon en hij besluit met zich verwonderd af te vragen of die toon nu nodig was. Met die toon, aldus Beishuizen, heeft Mertens het vuur van de sociale strijd weer opgepookt. De noodzaak daarvan wordt door Beishuizen niet ingezien. Daarover echter oordelen wij juist anders dan hij. Als Beishuizen tot Mertens de vraag richt, waarom dat nu zo moest, dan behoeft hij het antwoord van Mertens zélf niet af te wachten. Het is te vinden in hetzelfde commentaar in "De Volkskrant" (van 22 oktober, onder de titel "Strijdlust"), dat wij zopas al citeerden. Want hoezeer "De Volkskrant" naar onze mening de betekenis van Mertens' rede ook volkomen misverstaat, in één ding heeft het blad volkomen gelijk: op de achtergrond van Mertens' rede staat de hand over hand toenemende kritiek, dat de vakbeweging een onderdeel van de gevestigde orde is geworden en die kritiek, zegt "De Volkskrant", "raakt de vakbeweging in het hart".

Als wij hier zeggen, dat déze kritiek op de achtergrond van Mertens' rede heeft gestaan, dan bedoelen wij geenszins de kritiek in woord en geschrift. Er bestaat over het ingroeien van de vakbeweging in de burgerlijke maatschappij, over het feit, dat de vakbeweging een deel der gevestigde orde vormt, een vloed van literatuur, die al gedurende tientallen jaren voortdurend stijgt. Toen Mertens voor de tv-camera's geïnterviewd werd na zijn rede, deed hij het net voorkomen, alsof de zaken de vakbeweging de allerlaatste tijd zo'n beetje uit de hand gelopen waren en de verhouding tot het kapitaal pas in de allerlaatste tijd wat inniger was geworden dan eigenlijk wel de bedoeling was toen er van weerszijden een soort van "onschuldige flirt" begon. Mertens moet beter weten. Een belangrijk deel van de studies over het ingroeien der vakbeweging in de bestaande orde is notabene door vakbewegingsmensen zélf geschreven en voor zover ze uit andere bron stammen valt het nauwelijks aan te nemen, dat ze een serieuze vakbondsbestuurder, die zijn vak verstaat volslagen onbekend zouden zijn. De houding van Mertens voor de televisie was uiterst verdacht, maar geen van de interviewers heeft hem de vraag gesteld waarom dan toch eigenlijk de vakbeweging tientallen jaren lang die kritiek aan haar laars gelapt heeft.

Het antwoord luidt, dat niet de kritiek der literatoren, doch de praktische kritiek der arbeiders, die zich niet meer willen organiseren en dwars tegen de adviezen der vakbonden in hun eigen "wilde" stakingen beginnen, voor de vakbeweging een dodelijke bedreiging vormt. Ziedaar waarom de vakbeweging thans de schijnener "heroriëntatie" wil wekken. Wat Mertens en Brussel gedaan hebben, dat is de vakbondsmythe - die de vakbonden óm met het kapitaal te kúnnen praten, om de gevestigde orde te kúnnen schragen broodnodig hebben - een beetje oppoetsen.

Wie meent, dat de vakbeweging, wakker geschud door de voor de zogenaamde arbeidersbeweging zo gevaarlijke beweging der arbeiders, nu eens haar tanden liet zien vergist zich grondig. Papieren tijgers hebben geen tanden; zij hebben hoogstens een kunstgebit. Dat Beishuizen waarachtig nog meent het klapperen met zo'n kunstgebit als het "oppoken van de sociale strijd" te moeten definiëren is waarlijk óngelooflijk. De sociale strijd behoeft niet te worden opgepookt en hij is ook niet iets, dat opgepookt kan worden. Hij is er alle dagen om ons heen voor wie er maar oren heeft om te horen en ogen heeft om te zien. Mertens en Brussel hébben de sociale strijd dan ook in het geheel niet opgestookt. Hun woorden zijn juist bedoeld om de sociale strijd te dempen. Wat zij beoogden was, als papieren tijgers de bedriegelijke schijn te wekken échte tijgers te zijn, in de hoop, dat de arbeidersklasse meer vertrouwen in hén zou stellen dan in eigen kracht.

=====